Примітки

[1] Із незрозумілих причин в українському виданні роману остання фраза залишилась неперекладеною (див. [5, 62]), тому подаємо її у власному перекладі.

Список використаних джерел

1. Блум, Гаролд. Західний канон : книги на тлі епох / Пер. з англ. під загальною редакцією Р. Семківа. – К. : Факт, 2007. – 720 с.
2. Гениева Е.Ю. Конрад / Е.Ю. Гениева // История всемирной литературы: В 8 томах. – М. : Наука, 1983–1994. – Т. 8. – 1994. – С. 378–381.
3. Жлуктенко Н.Ю. Английский психологический роман XX века. – К. : Выща школа, изд-во при Киев. ун-те. 1988. – 160 с.
4. Кеттл А. Введение в историю английского романа / Арнольд Кеттл. – М. : Прогресс, 1966. – 448 с.
5. Конрад Дж. Лорд Джім : Роман. /Пер. з англ. Л. Гончар. – К. Молодь, 1985. – 240 с.
6. Конрад Дж. О литературе / Джозеф Конрад // Вопросы литературы. – М., 1978. – № 7. – С. 202–227.
7. Разинцева А.В. Наследие Джозефа Конрада и американский роман 1920-х годов (Ф. С. Фицджеральд и Э. Хемингуэй : Дис. … канд. филол. наук: 10.01.05 / А.В. Разинцева / МГУ им. М.В. Ломоносова. – М., 1996. – 201 с.
8. Урнов Д. М. Реальная и мнимая «объективность» в стиле Джозефа Конрада / Д.М. Урнов // Теория литературных стилей. Типология стилевого развития XIX века. – М. : Наука, 1977. – С. 465–481.
9. Brown D. The modernist self in twentieth-century English literature : A study in self-fragmentation. – Basingstoke; L. : Macmillan, 1989. – X, 206 p.
10. Conrad, J. Lord Jim : [novel] / Joseph Conrad. – London : Penguin Books, 1975. – 176 p.

Summary. *The article studies the peculiarities of the artistical structure in Lord Jim by Joseph Conrad. Features of plot, composition, chronotope, system of points of view, the author's position have been analyzed. It is shown that specific peculiarities of the artistical structure reflect the author's interest in existential problems of human being.*

Key words: *artistical structure, chronotope, plot, composition, point of view, author's position.*

УДК 811.11: 81'373.45

Л.С. Янишина

ЗАПОЗИЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XIX СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ)

Статтю присвячено аналізу неологізмів-запозичень у романах англійських письменників середини XIX століття. Приклади запозичень розглядаються з погляду їх походження, належності до певної граматичної та когнітивної категорії.

Ключові слова: *лексичний склад, неологізми, запозичення, походження, когнітивні категорії.*

Актуальність названої теми зумовлюється тим, що XIX століття є надзвичайно важливим, але не всебічно дослідженим періодом в історії англійської мови.

Саме в цей часовий відтинок відбувається значне збагачення її лексичного складу новими словами, належними до багатьох і різних лексико-семантичних груп. Значну частину неологізмів цього періоду становлять запозичення, а основним провідником іншомовної лексики до англійської літературної мови була переважно художня література.

Аналізуючи популярні романи того часу, можна простежити шляхи поширення запозичень та їх вплив на розвиток англійської мови XIX століття.

Метою роботи є дослідження та аналіз запозичень на матеріалі романів англійських письменників середини XIX століття.

Об'єктом виступає лексика англійської літературної мови XIX століття.

Предмет дослідження: неологізми-запозичення, вживані у художній літературі XIX століття (згідно з сучасною лінгвістичною концепцією ми відносимо запозичення саме до розряду неологізмів).

Матеріалом для розвідки слугували романи Шарлотти Бронте "Джейн Ейр", Емілії Джейн

Бронте “Грозовий перевал”, Енн Бронте “Аґнес Ґрей”, Чарльза Діккенса “Домбі і син”, Вільяма Мейкпіса Теккерея “Ярмарок марнославства”.

Мова, як відомо, перебуває у стані постійного розвитку, збагачення, вдосконалення. Існує багато як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що впливають на цей неперервний процес, уповільнюючи його або прискорюючи. Основним зовнішнім чинником, що сприяє розвиткові і збагаченню мови, є міжмовна взаємодія як наслідок міжнародних зв’язків. Завдяки тісним економічним, культурним, політичним контактам відбувається запозичення іншомовної лексики, а поширення таких неологізмів відбувається через різні писемні та усні джерела. Найголовнішим із таких джерел є художня література, особливо твори, що стають популярними.

У цій статті ми здійснюємо спробу проаналізувати зразки неологізмів-запозичень у класичних англійських романах XIX століття з погляду їх походження та належності до певної граматичної та когнітивної категорій.

Дослідженню лексики англійської мови присвячено чимало праць. Різнопланові питання розглядаються в роботах Н.М. Амосової [1], І.В. Андрусяк [2], Б.О. Ільїша [3], О.І. Смирницького [4], Р.З. Гінзбург [5], В.І. Заболотної [6]. Різні аспекти, стосовні запозичень в англійській мові, аналізуються у працях Ю.А. Зацного [7], Ю.К. Волохова [8], І.М. Крейн [9], колективній монографії відділу романських, германських і балтійських мов Інституту мовознавства НАН України [10].

Існують два найпоширеніші шляхи проникнення неологізмів-запозичень до мови: по-перше, це тісні контакти і співіснування населення різних країн (зазвичай такі лексичні одиниці поширюються на рівні усного мовлення), по-друге, це економічні та культурні зв’язки (такі неологізми нерідко відбиваються в писемних джерелах). Саме останнім шляхом потрапила до англійської мови більшість неологізмів у XIX столітті. У цей період Британія вже підтримувала досить активні економічні, політичні та культурні зв’язки з багатьма європейськими країнами. Водночас вона володіла величезними територіями поза межами Європи. Це не могло не впливати на мовну ситуацію в країні. До літературної англійської мови проникає чимала кількість неологізмів із різних як європейських, так і східних мов. Нова лексика поширювалася через засоби масової інформації, переклади, літературу. Особливу роль відігравала художня література. Автори часто використовували іншомовну лексику для надання виразності або певної експресії образам героїв, в описах навколишнього середовища або подій, що відбуваються у творі.

Проте мовознавці і письменники неоднозначно ставилися до проникнення іноземної лексики у рідну мову. Деякі вважали, що англійська мова розвивається завдяки новим словам, інші ж стверджували, що мова повинна збагачуватися за допомогою власних ресурсів.

Запозичення іншомовної лексики було зумовлене насамперед необхідністю номінації нових реалій і понять, що виникали внаслідок знайомства з подіями, явищами і процесами суспільного, економічного, політичного, наукового та культурного життя інших країн [див. 10, 146-165]. Дослідники називають різні причини появи такої лексики в англійській мові. О. Емерсон пояснює це явище “лібералізмом” англійської мови, О. Єсперсен – дотепно – “мовною лінню”. Серед основних причин називають моду, смак, необхідність.

Неологізми-запозичення по-різному класифікуються дослідниками. Можна поділити їх на дві групи [10, 163]: 1) слова, що позначають уже відомий носіям (англійської) мови предмет, поняття чи явище: *you might have spared yourself the trouble of delivering that tirade ‘ти дарма напружувалася над цією тирадою’ (Ш. Бронте, далі Ш.Б.);* 2) слова, що позначають нову реалію (поняття, явище): *arrayed in papers and a camisole ‘загорнута в папір і камзол’ (В. Теккерей, далі В.Т.).*

Н.М. Амосова виокремлює два типи класифікації запозичень: за відношенням запозиченого слова до мовного матеріалу вихідної мови та за характером функціонального використання таких неологізмів у мові-реципієнті [1, 191"211]. У першому випадку автор вирізняє “повні” запозичення, що залишаються незмінними в новому мовному середовищі і за зовнішньою формою, і за внутрішнім змістом*: he rode on the omnibus ‘він приїхав автобусом’ (В.Т.),* та відносні запозичення, що втратили смисловий зв’язок із своїм прототипом у вихідній мові: *the defiant woman ‘зухвала жінка’ (Ч. Діккенз, далі Ч.Д.).* У другому випадку, залежно від ступеня асиміляції неологізмів-запозичень, виділяється група повністю засвоєних англійською мовою лексичних одиниць: *in her frightful isolation ‘у її жахливому усамітненні’ (Е. Бронте, далі Ем.Б.)*, група спеціалізованих запозичень, що обмежені певною сферою застосування: *the secret mesmerism ‘секретний гіпноз’ (В.Т.),* та група слів, стосовних “місцевого колориту”, що означають поняття, пов’язані виключно з реаліями життя та побуту країн, із яких вони прийшли: *all her gowns, fichus and fallals ‘усі її сукні, мереживні косинки і прикраси’ (В.Т.).*

Оскільки Англія традиційно мала тісні контакти з Францією, більшість неологізмів-запозичень XIX століття прийшла саме з французької мови. І.М. Крейн на основі свого дослідження доводить, що в XIX столітті до англійської мови прийшло більше французьких слів, аніж протягом будь-якого іншого періоду від часів Середньовіччя. Поширення французької мови у XIX столітті значною мірою визначалося її статусом у тогочасному світі. Це була мова

міждержавного спілкування, зокрема міжнародних договорів, мова тогочасних еліт усієї Європи. Найчисленніші групи слів стосуються таких сфер, як література, архітектура, мистецтво, кулінарія, є назвами предметів одягу, харчових продуктів, тканин, політичними та військовими термінами, це також слова, що позначають певні якості, поведінку. За даними останнього автора, у XIX столітті кількість запозичень налічувала від 10 до 40 на рік. Засвоєння французьких слів відбувалося через літературу, публіцистику, переклади, але основним провідником французького мовного впливу стала художня література [9, 3-7].

Отже, серед зафіксованих неологізмів-запозичень основну частину становлять французькі слова-дивергенти, що зберігають вихідну форму (виняток становлять зниклі діакритичні знаки): *a ceaseless surveillance 'постійне спостереження' (Ш.Б.); so did his chef 'так учинив його шеф-кухар' (В.Т.); a neighbouring restaurant 'сусідній ресторан' (Ч.Д.); I got involved in a web of mystification 'я була повністю вплутана в павутиння містифікації' (Ш.Б.); it was a general debacle 'це – цілковите нещастя' (В.Т.); most brilliant new pieces of their repertoire 'нові найблискучіші перли її репертуару' (В.Т.); second-rate dandies and roues 'другосортні франти та гульвіси' (В.Т.); in the parquet 'на паркеті' (В.Т.); men with plaques and cordons 'чоловіки з почесними значками і орденськими стрічками' (В.Т.).*

Меншу за чисельністю групу становлять латинізми*: he seemed a little more irate 'він здавався ще більш розлюченим' (Ч.Д.)*, запозичення з німецької мови: *you shall see my poodle 'ви повинні побачити мого пуделя' (Енн Бронте, далі Ен.Б.)*, слова з мови гінді: *his chests of chutney 'його скрині з чатні' (В.Т.)*, а також з італійської мови: *whom I used to meet in my father's studio 'якого я звикла зустрічати в студії батька' (В.Т.).*

Крім того, у проаналізованих творах зустрічаємо приклади лексичних одиниць, джерело запозичення яких не може вважатися первісним. Наприклад, слово *monomania,* що утворилося в латинській мові за допомогою грецького елемента *mono-*, потрапило до англійської мови з французької: *he might have had a monomania on the subject of his departed idol 'можливо, ним оволоділа манія, предметом якої став утрачений кумир' (Ем.Б.).* Слово *comestibles* має латинське походження, але було так само запозичене з французької мови*: wine, comestibles, diamonds – all the delights of life 'вино, їжа, діаманти – всі принади життя' (В.Т.).* Іменник італійського походження *cafй* запозичений із французької мови: *the cafй where we breakfasted 'кафе, в якому ми снідали' (В.Т.).* Слово *barouche*", що походить із латини, спершу було запозичене італійською мовою, далі потрапило до німецької, а вже з неї прийшло до англійської мови: *the grand barouche came to carry her 'за нею приїхала велика чотиримісна коляска' (В.М.Т.).* Перське за походженням слово *narghile* запозичене англійською мовою з французької*: to puff at a narghile) 'курити кальян' (В.Т.).*

Що ж до частиномовної належності неологізмів-запозичень, то основну частину складають, природно, іменники: *to perform the part of the ingenue 'розігрувати простодушність' (В.Т.); frequenters estaminets 'постійні відвідувачі кафе' (В.Т.); no one pitied her solitude or isolation 'ніхто не співчував її усамітненню та відокремленості' (Ш.Б.).*

Менш чисельними є прикметники: *the blase attache 'втомлений аташе'.*

Найрідше трапляються дієслова та прислівники: *surprise and mystify me 'здивував і збентежив мене' (В.Т.).*

Утім, варто зазначити, що серед іншомовної лексики трапляються поодинокі вкраплення французьких слів, уживаних автором із метою стилістичного забарвлення мови персонажів. Подібні оказіоналізми, звісно, не можна вважати запозиченнями: *he is trus amiable 'він дуже привабливий' (В.Т.).*

Аналізуючи неологізми-запозичення у плані їх походження та граматичних ознак, слід враховувати стосунок слова до певної когнітивної категорії. Відповідно до схеми, запропонованої І.В. Андрусяк [2, 19"20], проаналізовані приклади запозичень можна віднести до таких категорій:

- процес: *surveillance 'спостереження'*;
- робота, заняття: *chef 'шеф-кухар', roий 'гульвіса', attachй 'аташе', studio 'студія';*
- почуття: *irate 'розгніваний', blasй 'втомлений';*
- матеріал: *carton 'картон', parquet 'паркет'*;
- стан: *isolation 'усамітнення'*;
- їжа: *comestible 'їжа'*;
- поведінка: *ingenue 'наївність', defiant 'зухвалий';*
- терміни: *monomania 'мономанія';*
- транспорт: *omnibus 'омнібус', barouche 'коляска';*
- тварини: *poodle 'пудель';*
- громадські заклади: *estaminet 'бістро', restaurant 'ресторан', cafй 'кафе';*
- побут: *chutney 'чатні (фрукти з приправами – прим. авт.)', narghile 'кальян';*
- мистецтво: *objet 'експонат', repertoire 'репертуар';*

- ефект, явище: *mystification 'містифікація';*
- мова: *tirade 'тирада';*
- одяг та аксесуари: *camisole 'камзол', fichu 'мереживна косинка', plaque 'почесний значок';*
- феномен, дія: *debacle 'розгром', mesmerism 'гіпноз';*

Розгляд названих художніх творів засвідчив, що XIX століття стало досить продуктивним періодом в історії англійської мови у плані запозичень нових слів із різних мов світу. Запозичені слова приходили в англійську мову внаслідок пожвавлених економічних, політичних та культурних зв'язків і використовувалися для найменування як нових понять і речей, так і для вже відомих. Неологізми-запозичення поширювалися різними шляхами – через безпосереднє спілкування, ділову переписку, літературу. Значну роль відіграла художня література, а саме романи, оскільки автори часто використовували як популярну іноземну лексику, так і невідомі більшості мовців "екзотичні" слова.

Найбільшу частину становлять запозичення з французької мови, але знаходимо також приклади запозичень із грецької, німецької, італійської, перської мов та мови гінді.

Переважну більшість запозичень становлять іменники. Це назви, безпосередньо пов'язані з життям та побутом людини: одяг, транспортні засоби, установи, предмети побуту, різні категорії людей. Знаходимо невелику кількість прикладів абстрактних іменників та термінів. Менше прикладів запозичень спостерігаємо серед інших частин мови. Вони також відносяться до когнітивних категорій, які пов'язані з поняттям "людина". Це якісні прикметники, що передають настрій, характер, стан людини, а також дієслова, що описують дії героїв.

Отже, лексика популярних романів середини XIX століття значною мірою відображає загальну мовну ситуацію того періоду. Художня література стала основним провідником запозичень до літературної англійської мови, тому аналіз її неологічного складу вможливлює дослідження прикладів неологізмів XIX століття в різних мовних аспектах.

Список використаних джерел

1. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка / Наталия Николаевна Амосова. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – 220 с.
2. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу / Ірина Василівна Андрусяк // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. / Ужгородський нац. ун-т [ред. кол.: М.М. Полюжин та ін.]. – Ужгород, 2002. – С. 17–21.
3. Ильиш Б. А. История английского языка / Борис Александрович Ильиш. – М.: Высш. шк., 1968. – 420 с.
4. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / Александр Иванович Смирницкий. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – 260 с.
5. Гинзбург Р. З. Лексикология английского языка / Розалия Залмановна Гинзбург. – М.: Высш. шк., 1979. – 272 с.
6. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка / Вера Ивановна Заботкина. – М.: Высш. шк., 1989. – 128 с.
7. Зацний Ю. А. Неологізми англійської мови 80–90 років XX століття / Юрій Антонович Зацний. – Запоріжжя: РА "Тандем-У", 1997. – 396 с.
8. Волохов Ю. К. Словарные заимствования, пополнившие английскую лексику в XX веке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Юрий Кириллович Волохов. – Киевский гос. пед. ин-т иностр. яз. – К., 1974. – 20 с.
9. Крейн И.М. Французские заимствования XIX века в английском литературном языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. – М., 1963. – 17 с.
10. Английские неологизмы / Отв. ред. Ю. А. Жлуктенко. – К.: Наук. думка, 1983. – 172 с.

Summary. *The article deals with the analysis of loanwords in novels by English writers of the 19th century. Examples of loanwords are analyzed in terms of their origin, belonging to certain grammatical and cognitive categories.*

Key words: *vocabulary, neologisms, loanwords, origin, cognitive categories.*